

Predrag ŽIVKOVIĆ*

JANUSOVO LICE LIBERALNOG OBRAZOVANJA (*Da li nam je potrebna liberalna reforma obrazovanja?*)¹

Sažetak: Rad nastoji da zbirno involvira u opseg analize neophodna teorijska stajništa koja govore o destruktivnim aspektima egzogene modernizacije. Destruktivni aspekti egzogene modernizacije predstavljeni u formi vrijednosnih orijentacija održavaju se u ravni etosa obrazovanja, sa ciljem potiskivanja svakog mogućnog teorijskog otpora. Te stoga, klima liberalnog obrazovanja interpretirana u crnogorskom obrazovnom sistemu podstiče predanost duhovnoj pokornosti i defetizmu, uspostavljajući neravnopravan odnos prirodnih nauka na uštrb društvenih. Težimo osporavanju ideologije liberalizma i tehnicizma, jer u istim prepoznajemo ona područja i toponime nastanka jedne naučne egzistencije koja usvaja parametre uspješnosti mjerene prema kanonima utilitarističkog i kapitalističkog poretka.

Cljučne riječi: *obrazovanje, liberalizam, racionalizacija, tehnika, modernizacija*

OD ELITNOG OBRAZOVANJA DO TRŽIŠNE HREMATISTIKE

Upućujući naučnom sudu „epohalnu opasku“ — da li nam je uopšte i potrebno liberalno obrazovanje, kao refleksija globalnog kaleidoskopa liberalne paradigme postojanja, rukopis ima za cilj da ukaže na duhovni uzrast današnjih pobornika ove ideologije. Mišljenja smo da ovaj put naučne analize najminucioznije vodi do „vilajeta“ identitetskog obilježja i

* Dr Predrag Živković, UCG, Filozofski fakultet, Nikšić

¹ Epitome rada po prvi put su prezentovane naučnoj javnosti na okruglom stolu koji je održan u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, a isti je bio posvećen mjestu i ulozi sociologa u srednjoj školi, odnosno potrebi zastupljenosti sociologije u srednjoškolskim programima.

„duhovnog mladeža“ pomenute ideološke matrice. Liberalizam je od svog nastanka nastojao da se pozicionira kao nasušna potreba u *endemskoj bašti* ideoloških perspektiva. Pogrešno je reći da mijene i facijalni izraz liberalizma treba isključivo tražiti u ekonomskoj sferi. Ovom medijumu promišljanja pridružuje se i ruski filozof i sociolog Aleksandar Dugin, koji ističe potrebu revizije „skrivenih stranica liberalizma“², odnosno poziva naučnu javnost koja nije podlegla liberalnoj „tehnicu dresure“³ da ostane na tragu nepovjerenja i lociranja ideološke viroze u teorijama njegovih osnivača, a posebno u teoriji Adama Smita.⁴ Ovom eminentnom misliocu vrat ćemo se kasnije u presudnim analizama ovog rada. Dužni smo obrazložiti ovu vrstu jeretičkog pristupa u tumačenju liberalizma. Rukopis, čije korice temeljno čuvaju sud o „čudi liberalizma“ i njegovoj istoriji koja je dovela do toga da se liberalizam pod prividom individualnog otpora svakoj vrsti etatizma i paternalizma planetarno širi i obuhvati sve „meridijane promišljanja“⁵, i ujedno omogući brevijar za nova tumačenja ove ideologije, jeste analitička anamneza političkog filozofa Patrika Dž. Denina.⁶ U narednim redovima nastojaćemo da misaono stimulišemo ona poglavlja koja su za potrebe ovog rada i najznačajnija, a ista se odnose na *Janusovo lice* liberalnog obrzovanja i ono što je po uticaju nalaza i najintrigantniji dokaz u naviknutosti na lukrativne izraze liberalizma. Njegova prolegomena u tumačenju potresa liberalizma počinje legitimnim uvjeravanjem da liberalizam danas nema uporište u javnom mnjenju zbog svih onih devijacija koje su se vremenom osamostalile i predstavljaju javni atak na tekovine liberalne demokratije u Americi.⁷ Naravno, ovo mišljenje nije usamljeno

² U *skrivenim stranicama* liberalizma, odnosno intelektualnom nemirenju sa jevanđeljima liberalizma, predstavili smo potrebitost pobune protiv liberalne ideologije.

Opširnije u: Predrag Živković, *Da li je moću dijaloa s demokracijom?*, Letopis Matici srpske, Novi Sad, godina 192, april 2016, knj. 497 (4), str. 457–472. april 2016, knj. 497,

³ Horhe F. Gonsalo, *Filozofija zombija*, prev. Biljana Isailović, Geopoetika, Beograd, 2012.

⁴ Александр Г. Дугин, Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.

⁵ Ratko R. Božović, *Kultura potreba*, Naučna knjiga, Beograd, 1991.

⁶ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, prev. Slobodan Damnjanović, Albatros / Plus, Beograd, 2019.

⁷ Patrik. Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 23.

u dijapazonu kritičkih promišljanja liberalne demokratije⁸, jer su sve učestalije pozicije onih disidentskih glasova, iliti „ptica rugalica“⁹ koje spasosne note kritike ne pronalaze u sferi ketmanstva¹⁰, već odvažno stoje na temeljima obračuna sa prikrivenim liberalnim totalitarizmom. Iako ovo djelo odiše strpljivom argumentovanošću i kontinuiranim praćenjem, kako smo već i istakli, devijacije liberalne misli, moramo reći da su baze generisanja sličnih promišljanja već uočene, profilisane i popularisane kod

⁸ O ovom problemu detaljnije smo pisali u drugim našim oglecima, ali jedan od najreprezentativnijih, po našem sudu, svakako je studija *Geopolitika otpora*.

Vidjeti u: Predrag Živković, Rade Šarović i Borislav Đukanović, *Geopolitika otpora*, Zbornik radova: Globalizam naspram nacionalizma. CANU / SANU / EANU, Podgorica, 2018.

⁹ Слободан Релић, *Крива медија и медији кризе*, ЈП Службени гласник, Београд, 2013, стр. 291–292.

I: Предраг Живковић, *Интелектуалац — изгубљена ријеч у преводу и/или сјенка изгубљеној раји*, Летопис Матице српске, година 193, 500, (1–2), 2017, стр. 89–99.

¹⁰ Navodeći primjer Hadži-Šeika-Ahmeda kao pokretnu fazu u razvoju Ketmana, koju preuzima od Gobinoa, Česlav Miloš nastavlja sa niskom i stadijumima utvrđivanja njegovih manifestacija. „Evo opisa pohode propovednika Sadre, koji je bio avicenovac: ‘... I on se bojavao mulâ. Nemoguće je bilo izbeći buđenje njiove podozrivosti, ali davati čvrste osnove, pružati dokaze njihovim optužbama, značilo bi izložiti se se beskrajnim progonima i ugroziti budućnost filozofskog preporeda, koji je pripremao. Zato se on prilagodio zahtevima vremena i pribegao onom velikom, divnom sredstvu kao što je Ketman. Kad bi stizao u neki grad, vodio bi računa o tom da se pokorno predstavi svim mesnim mudžthedima ili doktorima... Posle nekoliko dana mudžtheadi bi mu sami, videći da je blag, nudili da drži javne propovedi... Od doktrine abulacije prelazio bi na doktrinu molitve, od molitve na otkrovenje, od otkrovenja na jedinstvo božje, I tamo bi — čineći čuda od veštine koristeći prećutkivanja, priznanja pred najunapređenijim učenicima, poricanja samome sebi, mišljenja sa dvostrkukim značenjem, lažnih silogizama iz kojih bi samo posvećeni u tajnu mogli da nađu izlaz, sve obilato preplićući izjavama o svojoj besprekornoj veri — najzad postizao cilj i širio avicinizam u čitavom obrazovano sloju, a kada bi najzad zaključio da može da istupa otvoreno, uklanjao bi zastor, odbacivao Islam, i pokazivao se jedino kao logičar, metafizičar i onaj koji je odista bio’. Ketman Islama i Ketman dvadesetog veka u Evropi čini se da se razlikuju jedino time što bi smelost do koje se upuštao Sidra, morala u Evropi za njega brzo da se završi.“

Česlav Miloš, *Zarobljeni um*, prev. Petar Vujičić, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1987, str. 67, 68. Česlav Miloš je na kraju na komparativan način inaugurisao istorijsku figuru i profil Ketmana, koje izlaže u više različitih potencijalnih uloga koje može zauzeti u društvu. Riječ je o *nacionalnom Ketmanu*, *Ketmanu revolucionarne čistote*, *estetskom*, *Ketmanu profesionalnog rada*, *metafizičkom* i *etičkom Ketmanu*.

mnogih filozofskih i socioloških škola, ali svakako to ne znači da jedan „rodovsko“ blizak i delegiran rukopis nema svoju težinu i da nije dobrodošao u času kada licitiranost liberalnih vrijednosti gubi na svom značaju. Riječi Patrika Dž. Denina dobijaju naučnu pozornost kada iste upućuju na jednu volšebnost ili dijalektičnost, a to je — da liberalizam „propada zato što je uspeo“.¹¹ Naizgled, ova konstatacija inauguriše podozrenje od strane naučne javnosti, ali kada se zađe u predjele promišljanja koji apsorbiraju uporišta o ranjivosti ove ideologije, biva mnogo jasnija opaska ovog filozofa koja se ne zadržava samo na pukom popisu komponenti razlaza liberalizma sa svojim viševjekovnim zavještanjem. Stilska nadarenost Patrika Denina dolazi do izražaja kada adeptske stanje američke nacije i njenu naklonost prema liberalizmu uporedi sa čuvenim Platonovim dijalozima. Zbog potrebe cjelokupnog analitičkog pejzaža, navodimo kratak odlomak iz konsultovanog rukopisa. „Liberalizam svakog dana postaje sve vidljiviji zato što se njegove deformacije sve manje mogu prikrivati. Kao što Sokrat u Platonovoj državi kaže, većina ljudi najveći dio svoga vremena provodi u pećini za koju misli da je jedina stvarnost. U našoj pećini najlukavije je to, što su njeni zidovi nalik na kulise starih filmova na kojima su naslikani pejzaži bez ikakvih granica, što nam zatvor u kojem se nalazimo čini nevidljivim“.¹² Nastojaćemo da obezbijedimo pogodnu atmosferu praćenja Deninovih uvida u lepezu rasplamsavanja liberalizma — od politike, ekonomije i kulture, kako bismo došli do onog uporišta koje je za nas i najbitnije, a to je odnos liberalizma prema društveno-humanističkoj misli. Kada je riječ o političkoj sferi širenja liberalizma, Deninu kao da ne preostaje drugi ugao posmatranja do onaj koji je još Kolin Krauč opisao u svojoj pronicljivoj studiji *Postdemokratija*, a ista je postala sinonim za detaljna sociološka praćenja fenomena *postdemokratije*.¹³ Nemamo mnogo prostora da organizovanije i detaljnije opišemo ovaj fenomen, čime rizikujemo neutemeljenost analize, ali u opravdanju tematske limitiranosti dovoljno je reći da isti upućuje na nivo ograničenosti ljudskih prava i na simulacijsko uvjeravanje u izbor narodnih predstavnika, te da one nadležnosti koje bi u prenesenom zavještanju očeva liberalizma trebalo da ima

¹¹ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 24.

¹² Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 26.

¹³ Vidjeti: Kolin Krauč, *Postdemokratija*, Karpos, Beograd, 2014.

prosječan građanin preuzimaju propulzivno nastrojene korporacije mišljenja. Ovaj fenomen svoju genealošku strast dokazivanja duguje već utvrđenom i budnom opažaju simulakrumskih redova koje je još u *Simboličkoj razmeni i smrti* prevideo Žan Bodrijar. U duhu gorenaznačenih redaka, Bodrijarove riječi osnažuju naše nastojanje, ali i nemirenje sa diskursom liberalne demokratije. Tako Bodrijar sugestivno kaže da: „Slobodni izbor’ pojedinca, koji predstavlja kredo demokratije, okončava tako u potpunoj suprotnosti: glasanje je u osnovi postalo obavezno: ako ne s pravne tačke gledišta, onda zbog statističke prinude, strukturalne prinude naizmeničnog smenjivanja, osnažene primenom sondaže. Glasanje je u osnovi postalo aleatorno: kada demokratija dostigne napredni formalni stupanj, ona se distribuira u jednakim koeficijentima (50/50). Glasanje postaje slično Braunovom kretanju ili računu verovatnoće, kao da svi glasaju na sreću, kao da glasaju majmuni.“¹⁴ Čini nam se da nije potrebno svoditi ovaj fragment na korespondentnu ravan jer isti koliko računa na svoju analitičku utemeljenost, toliko ne dopušta izdvajanje bilo kog elementa iz sfere proniknutosti u simulakrumsku strukturiranost. Na ovom mjestu susreta iliti toposima analize postmoderne demokrtaije iliti liberalne demokratije, moguće je pronaći zahvalne sagovornike koji bi nivo disputacije podigli i usmjerili na izvore problema, ali i rezervisali prostor uticaja demokratije u onim državama koje se izdaju za njene baštinike. Posebnu draž pruža Vilijam Robinson koji je ekstrahovanjem onoga što je sociološka misao prepoznala kao „podsticanje poliarhije“, obezbijedio sebi mjesto u „galeriji“ onih mislilaca koji su u ovom fenomenu uvidjeli sklonost ka urušavanju unutrašnjeg ambijenta onih država koje hrle ka utočistima zapadnjačke modernizacije.¹⁵ Takav glas razuma podsjeća na intervencije Sjedinjenih Država širom svijeta, koje podjednako primjenjuju i tvrdu i meku moć¹⁶ kako bi ostvarile prodornost svojih vrijednosnih orijentacija.

¹⁴ Žan Bodrijar, *Simbolička razmena i smrt*, prev. Miodrag Marković, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1991, str. 82.

¹⁵ Vilijam I. Robinson, *Podsticanje poliarhije / Globalizacija, intervencija SAD i hegemonija*, Albatros Plus-Jugoistok XXI, Beograd, 2013.

¹⁶ Jedan od vodećih sociologa kome se i pripisuju zasluge u pojmovnom koncipiranju „meke moći“, svakako je harvardski profesor Džozef Naj.

Vidjeti u: Džozef S. Naj, *Paradoks američke moći / Zašto jedina svetska supersila ne može sama*, prev. Aleksandra Stevanović, Saša Savanović. BMG, Beograd, 2004.

Jedan od sofisticiranijih metoda u osmišljavanju transnacionalne subordinacije, tiče se atmosfere iliti aure kolaboracionizma koja se stvara putem saradnje multinacionalnih korporacija i nacionalnih vlada. Njegovo stanovište je blisko našim uvidima koje smo u ranijim rukopisima isticali, a ista su se odnosila na gramšijevski koncept hegemonije i „konsensualne dominacije“.¹⁷

Nadamo se da je teorijska slika o dominaciji zapadne hemisfere umnogome i poznata, što svakako ne isključuje mogućnost i drugih faktora i uticajnih sfera koje teže da sredstvima prinude omoguće svoje prisustvo u mentalnom etosu jednog društva. U namjeri da ukažemo na negativnu stranu slijepog pristanka na konformizam, kada je u pitanju liberalizacija društva, a u našem ogledu liberalizacija i reforma obrazovanja, koje su podstaknute i podržavane od strane nacionalnih vlada, kritika ima za cilj da ukaže na one „neodoljive odiseje“ koje vode ka afirmisanju egzogene kolonizovane modernizacije.¹⁸ Savremene studije o modernizaciji država trećeg svijeta ili periferijskih i poluperiferijskih država, ističu značaj i retorski čas samopropitivanja — da li je uopšte i potrebno prihvatiti vesternizaciju kao spasonosno rješenje u koroboraciji urušenog društvenog sistema.

Nakon ovog presjeka vratićemo se studiji Patrika Denina. U tematskom produbljivanju i teorijskoj razradi Denin sugerše na onaj *Gordijev čvor* netrpeljivosti koji se ustalio u afirmaciji prirodnih nauka i potiskivanju društvenih. Njegova istančana i polihistoriski nadahnuta analiza, uvodi nas na javni čas anatomije savremenog obrazovanja. Naime, Patrik Denin govori o onoj dimenziji lukrativnosti savremenog obrazovanja, njegovoj primjenjivosti, ali i o beskoristnosti, koje za moderne liberale ima društveno-humanistička misao. Njegovi pogledi pridružuju se onim Aristotelovim uvidima o hrematistici¹⁹ kao generisanoj ekonomiji otuđenja koja je

¹⁷ Vidjeti u: Predrag Živković, Rade Šarović i Borislav Đukanović, *Geopolitika otpora*, Zbornik radova: Globalizam naspram nacionalizma. CANU / SANU / EANU, Podgorica, 2018.

¹⁸ Александр Г. Дугин, *Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.

¹⁹ Boris Nad u više nego inspirativnoj studiji *Američka ideologija*, ukazuje na potrebu razlikovanja hrematistike od Aristotelove naklonosti prema značaju domaćinstva.

Vidjeti u: Борис Над, *Америчка идеологија*, Пешић и синови, Београд, 2018, стр. 92.

stvorena za potrebe dnevnog bitisanja i u prolifernoj sakralizaciji moralne apostazije. Upornost pobornika liberalizma, kada je u pitanju sfera nauke i tehnologije, kako smatra Patrik Denin, ogleda se u onim nastojanjima da u pozitivističkim naukama pronađu svojevrsnu koheziju duhovnosti i praktičnosti, koja je neophodna kako bi se sačuvala portret koji je zacrtan još u filozofskim spisima Frensisu Bejkona. Ta neobuzdana potreba ovladavanja prirodom²⁰ zavještajno se prenosi u tradiciji zapadne civilizacije, i to upravo kod društava koja i ističu liberalizam kao područje poželjne vrijednosne orijentacije, ako ne i ovozemaljske religije. Stoga, ne treba da nas čudi kada jedan razuman glas poput Deninovog, jeretički ruši slijevu vjeru u liberalna dostignuća. „Najvažniji korak koji moramo preduzeti“, veli Denin, „jeste odbacivanje uverenja po kojem se slabosti liberalnog društva mogu otkloniti ostvarivanjem liberalizma. Jedini put za oslobođenje od neizbežnih i nesavladivih sila koje liberalizam nameće jeste oslobođenje od samog liberalizma.“²¹ Patrik Denin se u što vjerodostojnijem opisu liberalnih devijacija, dotiče one sfere po kojoj je zapadna hemisfera i najprepoznatljivija, a to je domen tehnike i tehnologije. U tom britkom i razgovjetnom uglu rasprave, ovaj mislilac ne podliježe jeftinim čarima savremenih zagovornika tehnološke supremacije Zapada, već istima, služeći se pravom retorizije ukazuje na one „odbjegle“ studije iz domena neokortikalnih epistema,²² koje govore o negativnim uticajima tehnološ-

I: Predrag Živković, *Mit o zapadnoj imperiji*, Sociološka luča, Nikšić, 2018, XII/1, str. 39–47.

²⁰ Špengler u *Propasti zapada* proširuje odnosno osnažuje našu konstataciju kada kaže: „Vratimo li se sa osećanja prirode koje je postalo oblikom na saznanje prirode koje je postalo sistemom, saznaćemo da su bog ili bogovi poreklo onih tvorevina pomoću kojih duh zrelih kultura pokušava da pojmovno zavlada okolnim svetom. Gete jednom primećuje Rimeru: ‘Razum je star koliko i svet, pa i dete ima razum; naš vek svoje ideje svodi na pojmove. Tada su veliki životni nazori bili svedeni na oblike, na bogove; danas životne nazore svodimo na pojmove. Tamo je bila jača snaga produkcije, danas jača snaga razaranja ili veština razdeljivanja.’“ Oswald Špengler, *Propast Zapada / Nacrti za morfologiju istorije sveta*, knjiga prva / Oblik i stvarnost, prev. Vladimir Vujić, Službeni glasnik, Beograd, 2018, str. 513.

²¹ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 36.

²² Ono što predstavlja vrhunac vojne tehnologije u svijetu, tiče se neokortikalnih vidova ratovanja. U našem naučnom diskursu prednjače studije prof. Svetozara Radišića. Opširnije u: Svetozar Radišić, *Neokortikalni rat (4)*, Pan-plast, Beograd, 2012.

ke sfere na mentalni sklop savremenog čovjeka. Kontrolišući budno nivo i ravan analize, Denin se poziva na onu analektu koja je idiomski vezana za djela Luisa Mamforda²³, Žaka Elila²⁴ i Nila Postmena²⁵, koji su ukazali na potpuni primat tehnologije u njenom nastojanju negiranja mogućnosti postojanja palimpsesta koji bi se obrazovao oko naratološkog nagovještaja postojanja tradicije i kulture.²⁶ Tehnologija vješto saobražava tradiciju i prirodu, koristeći ambijentalna sjećanja na njih kao potrebu konstantnog prevladavanja u cilju stimulisanja raciocentričke slike svijeta.²⁷

Usmjeravajući se ka završnim oglecima analize Deninove studije, nailazimo na jednu sve učestaliju „sardoničnost liberalizma“, koja se objašnjava nultom tolerancijom ove ideologije prema društvenim naukama, ili bolje reći, onim naukama koje je autor definisao izbornošću slobode.²⁸ Slobodnim naukama, zbirno, mogu se smatrati one nauke, kako sugeriše Denin, koje počivaju na supstratima i utemeljenjima onih egzistencijala koji predstavljaju biserne plodove klasične i hrišćanske tradicije.²⁹ Američki liberalni sistem, posebno njegova obrazovna struktura, svakodnevno potvrđuje čas odricanja od slobodnih nauka, u koje su, između ostalog, ubrajane i društvene. Denin dijeli naše mišljenje i polazne hipotetičke stavke da se savremeno liberalno obrazovanje usmjerava kao opslužitelj moćnih multinacionalnih korporacija i da je izgubilo auru pokoravanja svoje gordosti i odavanja pijeteta imperativima duhovnih vrлина. U takvom ambijentu, uz pomoć ideološke matrice, zagovara se potreba pohađanja prirodnih nauka, koja služi kao potencijalni

²³ Upućujemo na sljedeće studije: Lewis Mumford, *Mit o mašini / Tehnika i razvoj čovjeka*, prev. Nikica Petrak, Grafički zavod Hrvatske, OOUR Izdavačka djelatnost, Zagreb, 2000.

²⁴ Žak Elil, *Tehnika ili ulog veka*, prev. Nenad iz Erevona, Anarhija / Blok 45, I bratstvo iz Erevona, Beograd, 2010.

²⁵ Neil Postman, *Technopoly / The Surrender of Culture to Technology*, Vintage Books — A Division of Random House, Inc., 1993.

²⁶ Opširnije u: Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 102–103.

²⁷ Opširnije u: Жељко Симић, *Филозофија модерне њсике*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2007.

²⁸ Studija Slavke Gvozdrenović *Ogledi iz filozofije obrazovanja* govori o potrebama vasпитanja i obrazovanja ličnosti, te o istorijskim prelomima u pogledu shvatanja ovog cjeloživotnog procesa. Opširnije u: Slavka Gvozdrenović, *Ogledi iz filozofije obrazovanja*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2019.

²⁹ Opširnije u: Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 117.

okvir spremnosti da se zaštiti nacionalni duh i očuva kapitalistički poredak, a nadasve utisne motiv postignuća i lične satisfakcije u sistemu čija su čula za antičke i hrišćanske vrline, kako smo maločas i istakli, odavno već usah-nule. To nam i potvrđuje Deninovo pozivanje na jedan egzemplarni primjer u kojem se gubi značaj i misija univerziteta. Navodeći primjer Klarka Kera, rektora Kalifornijskog univerziteta, koji je u duhu američke dvadesetovje-kovne tradicije objelodanio u ovom slučaju „smrt ideje univerziteta“, Patrik Denin približava i demistifikuje naklonost američkog obrazovanog sistema i njegovo podsticanje „uspona što on (Klark Ker — um. P. Ž.) naziva multi-verzitet, a to je velika organizacija koju pokreće radikalno odvajanje delova-nja različitih članova univerziteta, organizacija usmerena na sticanje znanja stavljenog u službu vojnih i industrijskih potreba nacije... Cilj ovog novog 'multiverziteta' jeste unapređenje bejkonovskog projekta čovekove vladavine nad svetom“.³⁰ Ovim citatom ćemo završiti prvo poglavlje i brevijar o libe-ralnom nasljeđu koje se ne poziva na duh antike, štaviše, odrično ga odbacu-je u ime pozitivističke nauke kao novog kulta i nekrologa koji s vremena na vrijeme, održi pomen ili omaž zaboravljenim filozofskim toponimima i ru-ševinama, na kojima je i nastao. Smatramo da je izbor studije *Zašto liberali-zam propada* dao dovoljno zahvalne argumentacije u cilju njegovanja jednog jeretičkog stila nemirenja sa njegovim ideološkim nasljeđem, ali ponajviše sa karakterom njegove planetarne propulzivnosti i one volšebne usredsređeno-sti ka revitalizaciji „hrematistike“ i svega onoga što ona nosi sa sobom, a što smo oslovili utilitarnim karakterom obrazovanja.³¹

SLOBODNE NAUKE U TUĐEM VIJEKU³²

S obzirom na to da smo se u prethodnom poglavlju rada dotakli po-dručja tehnike i tehnologije, ne samo u kontekstu isticanja savremene

³⁰ Patrik Dž. Denin, *Zašto liberalizam propada*, str. 120.

³¹ Ako bismo i sferu umjetnosti definisali kao područje duhovne suptilnosti, mogli bismo poput Sretena Petrovića reći i zaključiti da ista danas odstupa od svoje esencijal-nosti i povijesne zadanosti i prilagođava se svemu onome „što na tržištu ima prođu“. Sre-ten Petrović, *Estetika u doba antiumjetnosti*, Dereta, Beograd, 2016, str. 328.

³² U nastavku rada koristićemo sentencu Patrika Denina — slobodne nauke, kako bi njome označili ono područje naučnog diskursa koje ne podliježe pozitivističkom po-koravanju, a isto je stigmatizovano i preporučeno kao nepoželjno u eposi postmoderne.

tehničko-tehnološke empirije već i jednog šireg fronta razmišljanja o tehnološkoj uniformnosti života, u nastavku ove epistole uvešćemo u medijum disputacije teoretičare koji su kako u nas, tako i u svjetskoj akademskoj analekti, prepoznati kao glasnogovornici neprihvatanja „danajskih darova“³³ od strane tehnicističke paradigme. Uzevši sveukupan doprinos sociološko-politikološkoj i ponajviše filozofskoj misli, od svog prvog predstavljanja i nagovještaja jednog ozbiljnog osporavanja zapadocentričke vizije svijeta, odnosno tog baštinjenog raciocentrizma koji se ovaplotio u tehnologiji života, djela prof. Željka Simića odaju utisak nepokolebljivih sintagmi koje ne pristaju na puko i dosljedno potvrđivanje „tehnološkog suprematizma“. Dosljedniji opis i prikaz ovog darovitog filozofa, zbog tematske potrebe, ne možemo minucioznije predstaviti do samo one ravni ukaza na njegovu zavidnu upućenost i intelektualnu raskoš tumačenja takvih filozofskih gorostasa, kako onih antičkih, tako i onih koji su zbirno i zavještajno obilježili epohu moderne i postmoderne. To ne znači da u njegovim spisima on sabira misli duhova prošlosti, već naprotiv — stiče se utisak kao da je u tim istim misaonim duhovima sačuvana prasluka jednog teoretičara koji će upisati svoje prisustvo, a i prisustvo svoje „antičke bratije“ kroz riznicu i vrijedna djela koja tvore životvornost naše naučne i duhovne zajednice. Ne želimo da ostavimo utisak da je naša sklonost ka pozivanju ovog autora čin jednog prikazivačkog djela. Težimo, prije svega, da uspostavimo takav „domostroj“ razmišljanja koji bi nam dao legitimitet da obezbijedimo pozornost društvenih nauka i potrebu njihove ponovne inicijacije u restauraciji ne samo obrazovanja i „nacionalnih koordinata duha i duhovnosti“ već i jedne šire sveopšte duhovne tvorevine. Upuštajući se u staze filozofskog i književnog utemeljenja aure duha i duhovnosti, posvećujući posebnu pažnju doajenima naše književnosti — kao što su Isidora Sekulić, Milan Kašanin i Momčilo Nastasijević, prof. Simić u dosluhu sa Martinom Hajdegerom, propituje genealogiju pojma duha, oslanjajući se na Hajdegerovo brigovanje koje je iskazano zbog narastajuće plime „ontološke ravnodušnosti“, a ista prijeti i nastoji da ugrozi

³³ O imperijalnim pohodima i njihovoj tapiji oličenoj u „danajskim darovima“ i „trojanskom konju“, podrobno, maštovito i, nadasve, naučno relevantno piše Milan Brdar: Милан Брдар, *Српска транзициона илијада / Айорије демокрайскої йреображаја Србије у йеойолийичком контексту*, Stylos, Нови Сад, 2007.

stanje duha.³⁴ Željko Simić s pravom upozorava i podvlači da je Hajdegerova sumnja u pogledu prvotne rezervisanosti upotrebe duha, nastala zbog sumnje u „subjektivističku nadobudnost“ i kao potencijalni odgovor na gordost raciocentrizma, nudi iskonsku upitanost jer je „raciocentriizam razvio sopstveni mobilišući oblik objekatno-utilitarne upitanosti, koji predstavlja ne samo deformaciju ili vulgarizaciju, nego pseudološko svrgavanje autentične upitanosti — za koju, u potonjoj fazi, Hajdeger rezerviše pojam duha ili duhovnosti.“³⁵ Iz ovih navoda jasno se nameće pitanje koje smo i prepustili filozofskoj poroti, odnosno njenom izjašnjenju po pitanju tehnike. Dobrim poznavacima hajdegerijanske tradicije u zalozila je prenijeta potreba preobražaja savremene tehnike i nastojanja da se revitalizuje područje antičkog shvatanja *techne*, a sa tog puta prof. Simić ne skreće, već, konsterniran kontaminiranošću tehnicističke ideologije, upućuje na sakrosanctnost duhovnosti i njen povratak iz domena zaborava u koji ju je smjestila tehnika. Zbog toga i priliči sugerisati na ona mjesta iz Hajdegerovog „Rektorskog govora“, a koja navodi prof. Simić u cilju značenjskog trenutka i istorijske poruke u osnaživanju duhovnosti. „Hajdeger najpre sugerise da se istinska suština pokreta nauke/tehnike sadrži u *propitujućem, neustuknulom odolevanju u središtu prihvaćene nezvesnosti bivstvujućeg u celini*. Vaspitanje takve voljne usredsređenosti — koje će biti usmereno na opisanu suštinu neumitno vladajuće nauke — na netragičan način se može izvršiti isključivo u okvirima zaštite konstitutivnih vrednosti jednog naroda za kojeg, po eksplicitnom Hajdegerovom zaključku, takva zaštita predstavlja ‘istinski duhovni svet.’“³⁶ Željko Simić u upotpunjavanju ovog bivstvujućeg mozaika, a čime ćemo i završiti ovu smotru zahvalne analize, poziva se i na gledišta Karla Jaspersa i njegove vidike koji uviđaju potčinjenost nativnih fundamenata tehnicizmu koji je vitalnost kulture i porodice zamijenio ideološkim i artificijelnim

³⁴ Жељко Симић, *Сатански ѿаніо у йроклейіој авліји / ка соціолоіји сазнања српске културне йтрадиције*, Прометеј, Нови Сад, 2019, стр. 30–31.

³⁵ Жељко Симић, *Сатански ѿаніо у йроклейіој авліји / ка соціолоіји сазнања српске културне йтрадиције*, стр. 32.

³⁶ Жељко Симић, *Сатански ѿаніо у йроклейіој авліји / ка соціолоіји сазнања српске културне йтрадиције*, стр. 37.

surogatima.³⁷ Iako je Simićevo stvaralaštvo prožeto duhovnim otporom spram savremenog tehnicizma, i zahtijeva jedno detaljnije i izolovanije tumačenje u odnosu na ono koje smo predstavili, ipak, nadajući se da smo u izvjesnoj mjeri upoznali čitaoce sa tematskim opusom ovog mislioca, ovdje ćemo zastati sa analizom njegovog djela i usmjeriti pažnju naučne javnosti na komparativne studije.

Prije svega, riječ je o onim studijama koje su egzistirale na prozivci tehnicizma kao supstrata liberalizma, ali ponajviše koje su u pojavi postmodernizma, kako smo i naglasili, prepoznale ugroženost čovjeka od strane tehnicističkih supstituta. Ugroženost slobodnomislećih nauka nije stvar kozerskog uvjeravanja o potrebitosti njihovog izučavanja, već ugroženost savremenog čovjeka i njegove zajednice. Mnoge sociološke, filozofske i antropološke studije govore o jednoj novoj vrsti ljudskog roda koja je rođena u drugoj polovini XX vijeka.³⁸ Riječ je o kategoriji ili rodovskoj vrsti *postčovjeka*, koja egzistira kao duhovni odraz ovozemaljskih religija i novih kultova. Biva začuđujuće kako je moguće uopšte i glorifikovati dvadesetovjekovnu *ekonomiju života* koja je izrasla iz matrice liberalizma, a ista se oslanja na devastirajuće mehanizme tržišta koji treba da regulišu i ubijede čovjeka da je prebivanje u egzilu narcisoidnosti i nihilizma — pravi put koji treba slijediti u zadovoljavanju sopstvenih interesa. To prepoznaje i Aleksandar Dugin kada piše o narastajućoj racionalizaciji³⁹, koja nije ništa drugo do ona instrumentalna racionalizacija (ako ne i otuđenje) koja je plašila i Maksa Vebera. Jedan od gorućih problema sa kojim se bori sociološka nauka svakako jeste oblast simulakruma i virtualne ekonomije, u kojoj prof. Dugin prorokuje⁴⁰ ili, tačnije, potvrđuje one hipoteze koje je u osvitlu XX vijeka predvidio Oldos Haksli.⁴¹ Sve ide u tom pravcu stvaranja prostranstva za masovnu upotrebu *postčovjeka*⁴². Ako se upu-

³⁷ Opširnije u: Жељко Симић, *Сатански џанго у њроклејтој авлији / ка социологији сазнања српске културне традиције*, стр. 42–44.

³⁸ Александр Г. Дугин, *Постфилософия / Три парадигмы в истории мысли*, „Евразийское Движение“. Москва, 2009.

³⁹ Александр Г. Дугин, *Конец экономики*, Амфора, Санкт-Петербург, 2010.

⁴⁰ Александр Г. Дугин, *Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.

⁴¹ Oldos Haksli, *Vrli novi svet*, Libreto, Beograd, 2009.

⁴² Александр Г. Дугин, *Конец экономики*, Амфора, Санкт-Петербург, 2010.

stimo u literarnu genealogiju teoretičara *Društvenog ugovora*, vidjećemo da već kod njih provijava ideja napuštanja vjere u herojska djela čovjeka,⁴³ što ujedno predstavlja odbojnost prema svakom cilju koji prevazilazi *dnevne podvige preživljavanja*. Ovdje će nam se pridružiti i Čarls Tejlor kada u prepoznatljivoj egzistenciji modernog čovjeka zapaža da: „Ljudi više ne poseduju osećaj više svrhe, nečega za šta bi vredelo umreti. U prošlom veku o tome je ponekad govorio Aleksis de Tokvil (Tocqueville), ukazujući na ‘sitna i vulgarna zadovoljstva’ kojima su posvećeni ljudi demokratskog doba. Prema jednoj drugoj formulaciji, mi zapravo patimo od nedostatka strasti. Tako je ‘sadašnje doba’ video Kjerkegor (Kierkegaard). Ničeovi (Nietzsche) ‘poslednji ljudi’ stižu do najniže tačke u procesu propadanja; u njima nije ostalo nikakvih težnji osim težnje jednoj ‘žaljenja dostojnoj udobnosti’. Ovaj gubitak svrhe povezivan je sa sužavanjem. Ljudi su izgubili širu perspektivu jer su se usredsredili na svoje individualne živote. Demokratska jednakost, kaže Tokvil, privlači individuu njoj samoj, ‘et menace de le renfermer enfin tout entier dans la solitude de son propre coeur (neprestano je vraća na nju samu i preti da je najposle svu zatvori u njeno osamljeno srce)’.“⁴⁴ Jedan od gorućih problema modernog doba Tejlor vidi u sve dominantnijoj sferi „instrumentalnog uma“. A njegova primjena nije ništa drugo do inicijacija u svijet nihilističkog tehnicizma.⁴⁵ Kao drugo ime za postmodernu epohu, tehnicizam se može pojmiti kao moderni *Megalopolis*, koji nastoji da apsorbuje svaki trag bivstvovanja koji se ne povinuje toj klimi liberalne destrukcije. Zbog toga treba vjerovati i podržati upornost Slobodana Vladušića kada „koncept Megalopolisa“ upoređuje sa dobro znanim geopolitičkim tezama koje su obilježile smiraj XX vijeka.⁴⁶

⁴³ Šeldon Volin u svojoj studiji *Politika i vizija* ukazuje na defetističku sklonost čovjeka koji je prebivao u vrijeme prvih zagovornika liberalizma, koji ne polaže više pravo na „zagrljaj Fortune“. Naravno, ovo datira još od Makijavelijevih naklonosti jednoj razboritijoj političkoj filozofiji.

Opširnije u: Šeldon S. Volin, *Politika i vizija — kontinuitet i inovacija u zapadnoj političkoj misli*, prev. Slobodan Damjanović, „Filip Višnjić“ — Službeni glasnik, Beograd, 2007.

⁴⁴ Čarls Tejlor, *Bolest modernog doba*, prev. Đorđe Tomić, Beogradski krug: Čigoja štampa, Beograd, 2002, str. 9.

⁴⁵ Opširnije u: Željko Simić, *Satanski tango u proklesoj avliji / ka sociologiji saznanja srpske kulturne tradicije*, Prometej, Novi Sad, 2019.

⁴⁶ Slobodan Vladušić, *Crnjanski / Megalopolis*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012.

Šireći se kroz jedinstvenu prizmu „kosmopolitizma“, Megalopolis se „javlja“ kao ofanzivni kosmopolitizam koji označava širenje jedne kulture preko celog globa, te tako prethodi uništavanjem ostalih kultura. Nije slučajno što kosmopolitizam svog najbližeg srodnika nalazi u kosmopolitizmu prosvetiteljstva, koji je bio neodvojiv od hegemonije Francuske, bez obzira na to što među ideje prosvetiteljstva spada i koncept univerzalnog čoveka i univerzalnih ideja i vrednosti Francuske revolucije.⁴⁷

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Liberalni *Megalopolis* je ovim uvidima uhvaćen na djelu. S razlogom smo ovaj rad proželi kroz mrežu postmoderne, liberalizma i tehnicizma, jer izvan tog okruženja nemoguće je shvatiti obrise obrazovne politike koja se primjenjuje u svijetu, tačnije u onim društvima koja baštine liberalizam i onima koja nastoje da prednjače u ideološkom epigonstvu. Ako bismo analizu pomjerali van ovog problemskog epicentra, ostali bismo uhvaćeni u pogubnom samozavaravanju da se jedini izlaz iz krize, tačnije, jedini izlaz iz okruženja bolnih društvenih promjena koje su nastale krajem XX vijeka, nazire u implementiranju liberalne orijentacije obrazovanja. Ovu orijentaciju koja se inkorporirala u postsocijalističkim društvima neophodno je odbaciti i prihvatiti samo ona kulturna blaga koja tvore kulturnu životvornost ljudskog roda u svim epohama — tačnije, koja čine one neupitne postulate i ishodišta kojima se čovjek uvijek vraća, smatrajući ih hramom sabiranja svoje tragalačke i nemirne prirode. To mogu biti i Isidorone „kulturne izohimene“⁴⁸, koje ne bi govorile o marginalizovanju

⁴⁷ Slobodan Vladušić, *Crnjanski / Megalopolis*, str. 352.

⁴⁸ „Upotrebom ovog pojma Isidora zapravo oduzima primat principima istorijsko-epohalne i prostorne determinacije bivstva (što su, naravno, glavni konsolidatori supremativnog evropskog kruga), izvodeći relativizaciju u korist, i iz ugla, jedne pretpostavljene nad-prostorne i nad-istorijske kongenijalnosti koju bez sumnje možemo smatrati duhovno-identitetskom. Postojanje izohimena, tako, za Isidoru Sekulić ne ukazuje na literarne i druge morfološke ili tematske kulturne srodnosti, nego na jednu nadređenu, meta-kulturnu figuru koja ne bi mogla biti drugačije sagledana nego takvim pažljivim uživljavanjem u ravnopravno pozicionirane vrednosti vlastitih i stranih korena. Ta figura, kojoj biva omogućeno 'otkrivanje', nije ništa drugo do izvanredna demonstracija hajdegerovskog shvatanja verodostojnog *techné*.“ Жељко Симић, *Сатански шанс у њроклејтој авлији / ка социологији сазнања српске културне традиције*, стр. 52–53.

kultura, već o njihovom nužnom približavanju i suživotu. Tu se ogleda i značaj društvenih nauka, posebno sociološke nauke, koja svoju uposlenost i pronalazi u vrijednosnom emaniranju čovječanstva, te isticanju potrebe ka spoznaji Drugosti⁴⁹, koja je zaboravljena u tržišnoj ogoljenosti savremenog čovjeka. Zboga svega navedenog, neophodna je duhovna restauracija savremenog čovjeka, koja se jedino može postići amputiranjem gordog liberalnog modela življenja i obrazovanja.

LITERATURA

- [1] Bernard-Henri Lévy vs. Aleksandr Dugin — Nexus Symposium, 21. September 2019, Amsterdam: <https://www.youtube.com/watch?v=x70z5QWC9qs> (pristupljeno, 25. septembar, 2019).
- [2] Bodrijar Žan, *Simbolička razmena i smrt*, prev. Miodrag Marković, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1991.
- [3] Božović R. Ratko, *Kultura potreba*, Naučna knjiga, Beograd, 1991.
- [4] Denin Dž. Patrik, *Zašto liberalizam propada*, prev. Slobodan Damjanović, Albatros / Plus, Beograd, 2019.
- [5] Elil Žak, *Tehnika ili ulog veka*, prev. Nenad iz Erevona, Anarhija / Blok 45, I bratstvo iz Erevona, Beograd, 2010.
- [6] Gonsalo F. Horhe, *Filozofija zombija*, prev. Biljana Isailović, Geopoetika, Beograd, 2012.
- [7] Gvozdenović Slavka, *Ogledi iz filozofije obrazovanja*, Filozofski fakultet, Nikšić, 2019.
- [8] Haksli Oldos, *Vrli novi svet*, Libreto, Beograd, 2009.
- [9] Krauč Kolin, *Postdemokratija*, Karpos, Beograd, 2014.
- [10] Miloš Česlav, *Zarobljeni um*, prev. Petar Vujičić, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1987.
- [11] Mumford Lewis, *Mit o mašini / Tehnika i razvoj čovjeka*, prev. Nikica Petrak, Grafički zavod Hrvatske, OOUR Izdavačka djelatnost, Zagreb, 2000.

⁴⁹ Uputna rasprava o pitanju Drugosti, te o problemima liberalizma i njegovih totalitarnih obrisa, i prije svega sudar (neo)evroazijske škole mišljenja i liberalističkog punkta, vođena je nedavno između Aleksandra Dugina i Bernara Anri Levija u okviru Instituta *Neksus*. Zbog čitalačke javnosti upućujemo na štampanu formu ovog filozofskog dijaloga i video-zapis: „Борба за душу Европе“, prev. Филип Родић, Печат, Београд, 2019, број 589, 11 октобар, стр. 12–16. I: Bernard-Henri Lévy vs. Aleksandr Dugin — *Nexus Symposium* 21. September 2019, Amsterdam: <https://www.youtube.com/watch?v=x70z5QWC9qs> (pristupljeno, 25. septembar, 2019).

- [12] Naj S. Džozef, *Paradoks američke moći / Zašto jedina svetska supersila ne može sama*, prev. Aleksandra Stevanović, Saša Savanović, BMG, Beograd, 2004.
- [13] Petrović Sreten, *Estetika u doba antiumjetnosti*, Dereta, Beograd, 2016.
- [14] Postman Neil, *Technopoly / The Surrender of Culture to Technology*, Vintage Books — A Division of Random House, Inc., 1993.
- [15] Radišić Svetozar, *Neokortikalni rat* (4), Pan-plast, Beograd, 2012.
- [16] Robinson I. Vilijam, *Podsticanje poliarhije / Globalizacija, intervencija SAD i hegemonija*, Albatros Plus-Jugoistok XXI, Beograd, 2013.
- [17] Špengler Oswald, *Propast Zapada / Nacrti za morfologiju istorije sveta*, knjiga prva / *Oblik i stvarnost*, prev. Vladimir Vujić, Službeni glasnik, Beograd, 2018.
- [18] Tejlor Čarls, *Bolest modernog doba*, prev. Đorđe Tomić, Beogradski krug: Čigoga štampa, Beograd, 2002.
- [19] Vladušić Slobodan, *Crnjanski / Megalopolis*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- [20] Volin S. Šeldon, *Politika i vizija — kontinuitet i inovacija u zapadnoj političkoj misli*, prev. Slobodan Damjanović, „Filip Višnjić“ — Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- [21] Živković Predrag, *Mit o zapadnoj imperiji*, Sociološka luča, Nikšić, 2018, XII/1, str. 39–47.
- [22] Živković Predrag, Šarović Rade i Borislav Đukanović, *Geopolitika otpora*, Zbornik radova: Globalizam naspram nacionalizma. CANU / SANU / EANU, Podgorica, 2018.
- [23] „Борба за душу Европе“, прев. Филип Родић, Печат, Београд, 2019, број 589, 11. октобар, стр. 12–16.
- [24] Брдар Милан, *Српска транзициона илијада / Айорије демократској преображаја Србије у геополитичком контексту*, Stylos, Нови Сад, 2007.
- [25] Дугин Г. Александр, *Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.
- [26] Дугин Г. Александр, *Конец экономики*, Амфора, Санкт-Петербург, 2010.
- [27] Дугин Г. Александр, *Постфилософия / Три парадигмы в истории мысли*, „Евразийское Движение“, Москва, 2009.
- [28] Живковић Предраг, *Да ли је моју дијалој с демократијом?*, Летопис Матице српске, Нови Сад, година 192, април 2016, књ. 497 (4), стр. 457–472.
- [29] Живковић Предраг, *Интелектуалац — изубљена ријеч у преводу и/или сјенка изубљеној раја*, Летопис Матице српске, година 193, 500 (1–2), 2017, стр. 89–99.
- [30] Над Борис, *Америчка идеологија*, Пешић и синови, Београд, 2018.
- [31] Рељић Сlobодан, *Криза медија и медији кризе*, ЈП Службени гласник, Београд, 2013.
- [32] Симић Жељко, *Филозофија модерне психе*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2007.
- [33] Симић Жељко, *Сатански танго у проклејој авлији / ка социологији сазнања српске културне традиције*, Прометеј, Нови Сад, 2019.

Predrag ŽIVKOVIĆ

JANUS'S FACE OF LIBERAL EDUCATION
(Do we need liberal reform of education?)

Summary

The paper seeks to collectively involve in the extent of analysis, a necessary theoretical standpoint that discusses the destructive aspect of exogenous modernization. The destructive aspects of exogenous modernization presented in the form of value orientations are maintained in the plane of the ethos of education, with the aim of suppressing every possible theoretical resistance. Therefore, the climate of liberal education interpreted in the Montenegrin education system, encourages commitment to spiritual obedience and defeatism, establishing an unequal relationship between the natural sciences and the social sciences. We strive to disputing the ideology of liberalism and technicalism, because in them we recognize those areas and toponyms of the emergence of a scientific existence that adopts the parameters of success measured according to the canons of the utilitarian and capitalist order.

Key words: education, liberalism, rationalization, technology, modernization

